

Постоје тренуци у нашем животу и стварању који нас уверавају да је све то што смо радили имало смисла. Да су периоди великог ангажмана, сумњи, давања, понекад и патњи – оправдани нечим што је дело. То осећање је изузетно, појављује се ретко, али се, срећом, појављује на нашим путевима.

Од три текста Елфриде Јелинек – *Вилинска краљица*, *Смрт и девојка* и *Путник* – за које сама списатељица каже да су “замисљени за позориште, али не и за позоришно извођење”, редитељ Небојша Брадић поставио је позоришну представу *Мала трилогија смрти*, која нас је овог лета представила на *Позоришном фестивалу* у Истанбулу. Позориште које води, Београдско драмско, недавно је добило посебну награду *Супер бренд Србије за 2006. годину* у категорији културе и забаве. Више од шездесет позоришних представа, а међу њима доминирају оне по текстовима домаћих писаца, значајан су траг у времену који Небојша Брадић уцртава својом креативношћу. Све то заједно је само део повода за разговор који је пред вама.

НЕБОЈША БРАДИЋ, ПОЗОРИШНИ РЕДИТЕЉ

ИСАО ПУТОВАЊА

Небојша Дугалић као Путник у представи Мала трилогија смрти, по текстовима Елфриде Јелинек, изговара следећу реченицу: Кад човека поништавају, прво му узму његов пут. Да би свој пут сачувао и на њему истрајао, човек мора да зна куда иде. Шта је то што одређује Ваш пут?

– Мој пут је одредило припадање професији – позоришту. Та инфекција позориштем догодила се још у мом детињству. Одлука да се позоришту посветим уследила је нешто касније као след те примарне фасцинације. Позориште за мене јесте истраживање и пропитивање постигнутог, успостављање нових стандарда и померање граница. Због тога сам и своју малу позоришну мисију доживео као путовање и трагање за новим, за другачијим. На том свом путу у уметност позоришта пролазио сам и прелазио различите станице. На неким сам се задржао дуже, па сам ишао даље. Мој циљ је био и јесте да проширим своја сазнања и продубим себе. А то и јесте смисао путовања.

На том путу, између свих тих станица, догодили су се и неки преломни тренуци који су обликовали Вашу каријеру. Које бисте издвојили?

– Некада су одлуке које човек доноси део његових постављених циљева, а некада и утицаја окружења, стицаја одређених околности. Први је био тренутак артикулисане жеље за позориштем, а на њу су утицале представе које сам гледао у младости и књиге које сам читао. У току студија на Факултету драмских уметности био је то додир и са великим светским позориштем – Битефом, који је тада, у мом искуству, био најјачи. Театар нација је 1976. године окупио велика имена позоришних стваралаца: Брук.

Гротовски, Барба, Вилсон, Цадек, Љубимов... Наша земља је била отворена, наш пасош валидан, могло се путовати. Ауто-стопом сам пропутовао и упознавао Европу. Касније, мој професионални пут одредиле су и одлуке да у не баш лаким и једноставним тренуцима преузем вођење позоришта, прво оно у Крушевцу, које сам и дословно градио, циглу по циглу, а прелазак у Атеље 212 био је следећи корак. Та одлука је заменила једну за мене релативно комфорну ситуацију у Крушевцу, средином која је била веома захтевна и са посебним очекивањима. Уз то је била неминовна конфронтација са предрасудама које једно омиљено београдско позориште има у односу на новог управника. Управник Народног позоришта постао сам 1997. године, прихватио сам изазов вођења три позоришта под једним кровом: опере, драме и балета. Током рада у том позоришту дошао сам до потврде да сам дорастао том задатку. Врло су важне и представе које сам режирао. Најважније су биле *Дервиш и смрт*, *Проклета авлија*, *Корени*, *Златно руно*, а потом и искораци у оперу са *Нормом* и оснивање Београдског фестивала игре.

Кажу да је битна одлика доброг редитеља да има дар творца целине. Осим режије, Ви сте и драматург, бавите се сценом за своје представе и тако обликујете неки нови свет. Постоји ли у свему томе траг божанског осећаја?

– Редитељ је у сваком случају градитељ. Осећања неизвесности, али и супериорности, које прате процес стварања, увек су на почетку и на крају сваког дела. Редитељ никад није сигуран да ли је успео да домаћи своје циљеве и своје могућности. То је стална игра у којој се налазимо између жеље и реалне ситуације. Да ли је то божански осећај, или не, не могу знати. Дар је нешто што се негује. Они који потискују свој дар, чине својеврстан злочин. Као креативац често сам у недоумици да ли је имало смисла определити се и за ту другу професију – за менаџмент у култури. У том послу жртвује се прилично тога, а пре свега слобода. Процес уметничког стварања мора бити слободан, а процес вођења одређене институције је постављање оквира и граница тој слободи. То је стални сукоб између моћи и хтења. Често кажем да су обе стране моје професионалне личности у том сукобу на сталном губитку, али су, судећи по резултатима, позоришта која водим на добитку, што ме охрабрује да идем даље покушавајући да их наново помирим.

Калдерон је говорио: Учи се уметности у животу, а животу у уметничком делу. Колико нам уметност, у ствари, истински помаже да боље разумемо свет око нас?

– Једна од димензија уметничког дела јесте управо однос према стварности. Ангажовано уметничко дело у сваком времену има тај однос. Чак је и став – не желим да будем ангажован, увек опредељење. Моје представе настају и реферишу у времену. Свако од нас даје допринос свом времену, настојећи да у њему остави траг. Осамдесетих година имао сам жељу да представама директније утичем на стварност. Резултат је био да су неке од тих мојих представа биле предмет политичке објекције, а стварност је остајала мање-више иста... Али је све то део мог искуства и схватања о улози уметности. Јер ако позориште критички не говори о свом времену, већ апологетски, оно себе ставља у положај политичког папагајства, а то није добро – ни за позориште, нити за уметност. Уметност не сме да буде апологетска, она увек треба да помера границе – у сваком смислу.

Подједнако је важно потврђивање делом у сопственом времену. Сви се ми питамо да ли смо се одлучили за праву професију, да ли смо могли да будемо нешто друго, колико то што радимо има смисла... Срећом, постоје такви тренуци који потврђују да је све то што смо радили имало смисла, да су периоди давања, сумњи, понекад и патњи – оправдани нечим што је дело. То осећање је изузетно, појављује се ретко, али се, срећом, појављује. Крајем прошлог лета гостовали смо на позоришном фестивалу у Истанбулу, где је изведена представа Мала трилогија смрти. Извођење представе у византијској цркви Свете Ирине донело ми је драгоцену искуство, велико задовољство и професионалну потврду.

Младим колегама и својим студентима непрестано говорим да морају да науче да се мењају и да су промене нешто што је

природно. Докле год су спремни да се мењају, иду напред. Оног тренутка када помисле да су учинили нешто вредно стављања тачке, управо тада чине нешто неприродно – заустављају себе. Свака промена је драгоцене. Ја се радујем новим променама.

Ту склоност ка променама потврђујете већ избором текста за Вашу нову представу. Чинило се да је све реално било против избора три новеле Елфриде Јелинек, јер сама књижевница сматра да то нису текстови погодни за позоришно извођење. Сем тога, иако нобеловка, госпођа Јелинек је код нас веома мало превођена. Њена биографија је изузетно занимљива, сав тај отпор према институционалном даривању... Она је прихватила Нобелову награду, али није отишла да је прими, она презире славу и категорије које уз њу иду... У комунистичкој партији била је до 1991. године...

– Моја прича везана за Елфриду Јелинек почела је пре него што је она добила Нобелову награду и на тај начин постала позната нашој културној средини. Наш дијалог је био отворен једне вечери далеких седамдесетих година у замраченој сали Београдског драмског позоришта. Сећам се, припремао сам дипломску представу *Луткина кућа* или *Нора* по тексту Хенрика Ибзена у нишком Народном позоришту. У то време је позориште из Граца у Београдском драмском позоришту у две вечери извело *Нору* и *Нору 2...* *Нора 2* се, у ствари, звала *Шта се десило са Нором када је напустила мужа*. Тај комад је написала Елфрида Јелинек, и то је био један од њених првих позоришних текстова. Додуше, ту представу је видело педесетак гледалаца, и то је, до *Мале трилогије смрти*, која је једино извођење текстова Елфриде Јелинек код нас. У сезони 1997/1998. године већ сам знао да је реч о значајном немачком аутору и хтео да играмо њен *Спортски комад* ... Преводиоци су почињали рад на том тексту и одустајали после неколико недеља. Први је успео Коста Царина са *Малом трилогијом смрти*, која је, како сте поменули, писана за позориште, али не и за позоришно извођење. Представа је сада на сцени Београдског драмског позоришта и ја је сматрам значајном, не само зато што је увела једног великог европског писца у нашу културу, већ зато што је, чини ми се, допринела обогаћивању позоришног израза код нас. Јер у случају Елфриде Јелинек не постоје утабене стазе. Као што је ауторка на путу, и редитељ се креће својом путем – одговарајући на питања и постављајући их.

Да ли Вас је управо то невероватно извођење Мале трилогије смрти у старој истамбулској цркви из петог века наше ере навело да размишљате о неким алтернативним сценама код нас? Беч, између осталих, има и предивну оперску сцену у старом каменолому недалеко од града.

– Савремена уметност тражи нове начина за комуникацију са сопственом публиком, истражује сопствене границе. Очигледно је да затворени и заштићени простори, као и концентрација коју нуде, више нису довољни. А знамо да као могућност нису једини. То нам је управо потврдио и истамбулски летњи фестивал, који има концепцију – град као сценографија. Одржава се већ трећу годину и ми сваке године откривамо град као простор за позориште. Ове године је задатак био посебно узбудљив: у тишину цркве Свете Ирине требало је уклопити нашу представу која проговара о великој теми смрти.

Сваки отворен простор у историјском граду могући је позоришни простор. Жао ми је што Београд, који јесте град

"Мала трилогија смрти" у цркви Свете Ирине у Истамбулу

богате историје, не користи довољно могућности својих отворених простора. Калемегдан је – град театар. А уметничке провокације постоје, и постоји жеља да се такви простори оплемене неким културним садржајем. Да осетимо то упоредо постојање различитих епоха.

Београд се, представљајући се свету, све више одређује као град културе. Шта мислите да је то најбоље што Београд у културној понуди има?

– Култура јесте један од последњих бастиона против претварања живота у чисту економију и изручивање културе економији представљало би велику опасност за њен опстанак, а самим тим и за опстанак нације и државе. Културна понуда Београда је, срећом, веома богата и разноврсна, и она употпуњава слику једног великог града културе. А Београд то јесте. Али све то треба неговати у складу са захтевима времена, градити, усавршавати.... Наша комуникација са земљама региона и другим европским земљама мора да буде много јача, интензивнија, а размена у том смислу мора да води ка успостављању реалних циљева. За све то је неопходно обезбедити могућност да наша књижевност буде превођена, да велика изложба српске уметности обиђе свет, да одговарајући број копија наших филмова допре до многих фестивала и биоскопских дворана широм планете, да наша опера буде редовни гост значајних фестивала... Значи, предстоји нам пуно посла да бисмо генерацијама које долазе оставили добру платформу за њихове жеље и циљеве.

Да ли је избор текстова домаћих аутора, будући да је доминантан међу шездесетак представа које сте поставили, својеврсно инсистирање на нашем културном идентитету?

– Страх од туђег је изазиван историјском зебњом да нам се не потре стално угрозе идентитет. Велики писци, класици попут Иве Андрића, Меше Селимовића, Борислава Пекића, Добрице Ћосића – увек имају шта да нам поруче. У њиховим делима изнова препознајем дубоко разумевање за све оно што се дешавало и што се дешава на овом нашем простору. Фасцинира ме та прича о нашим најбољим људима који стално куцају на врата Запада, која им се никада не отварају. Дешавало се то Црњанском, Андрићу, понављало се то и касније. А управо је усмерење на различите културе – идентитет нашег стваралаштва. Увек је са једне стране био Беч, а са друге Цариград, према којима се вековима опредељујемо. Данас је прича чак много шира. Културни центри су прешли на друге континенте. Међутим, показало се да најбоље разумемо оне који су нам најближи, иако управо са њима имамо и највећа спорења, па чак и крваве расплете. Без обзира на усуд балканског тла, верујем да је наше међусобно разумевање могуће и много лакше него што је то разумевање са неким удаљеним културама.

Шта је то за шта се данас вреди борити?

– Увек се вреди борити – за оно у шта човек верује. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимимо Бранко ЈОВАНОВИЋ